

AUTOMATY A GRAMATIKY

Pavel Surynek

Univerzita Karlova v Praze

Matematicko-fyzikální fakulta

Katedra teoretické informatiky a matematické logiky

9

Přijímání u ZA
Bezkontextové jazyky a ZA
Uzávěrové vlastnosti

Přijímání slova u ZA: $L(Z) = N(Z_1)$

- $Z = (Q, X, Y, \delta, q_0, z_0, F)$
  - ▣ pro zásobníkový automat Z existuje zásobníkový automat Z_1 , že $L(Z) = N(Z_1)$
  - ▣ $Z_1 = (QU\{q_0', q_f\}, X, YU\{z_0'\}, \delta', q_0', z_0', \emptyset)$
    - na zásobník pomocný symbol z_0'
      - původně vyprázdnění znamenalo konec, nyní by znamenalo přijmutí
    - simulujeme Z
    - v přijímajícím stavu odebereme pomocný z_0'
      - z_0', q_0', q_f jsou nové
      - $\delta'(q_0', \lambda, z_0') = \{(q_0, z_0 z_0')\}$
      - $\delta'(q, x, y) = \delta(q, x, y)$ pro všechna $q \in Q, x \in X, y \in Y$
      - $\delta'(q, \lambda, y) = \delta(q, \lambda, y)$ pro všechna $q \in Q - F, y \in Y$
      - $\delta'(q, \lambda, y) = \delta(q, \lambda, y) \cup \{(q_f, \lambda)\}$ pro $q \in F, y \in YU\{z_0'\}$
        - zde rušíme determinismus
      - $\delta'(q_f, \lambda, y) = \{(q_f, \lambda)\}$ pro $y \in YU\{z_0'\}$
  - ▣ $w \in L(Z) \Leftrightarrow (q_0, w, z_0) \vdash_Z^* (f, \lambda, v)$ pro $f \in F$ a $v \in Y^* \Leftrightarrow$
 $(q_0', w, z_0') \vdash_{Z_1} (q_0, w, z_0 z_0') \vdash_{Z_1}^* (f, \lambda, y v z_0') \vdash_{Z_1} (q_f, \lambda, v z_0') \vdash_{Z_1}^* (q_f, \lambda, \lambda)$
 $\Leftrightarrow w \in N(Z_1)$

Přijímání slova u ZA: $N(Z) = L(Z_2)$

- $Z = (Q, X, Y, \delta, q_0, z_0, F)$
  - ▣ pro zásobníkový automat Z existuje zásobníkový automat Z_2 , že $N(Z) = L(Z_2)$
    - navíc, když Z je deterministický, je i Z_2 deterministický
  - ▣ $Z_2 = (Q \cup \{q_0', q_f\}, X, Y \cup \{z_0'\}, \delta', q_0', z_0', \{q_f\})$
    - na zásobník pomocný symbol z_0'
    - simulujeme Z
    - je-li na zásobníku vidět pomocný z_0' , přijímáme, neboť to odpovídá původnímu vyprázdnění
      - z_0', q_0', q_f jsou nové
      - $\delta'(q_0', \lambda, z_0') = \{(q_0, z_0 z_0')\}$
      - $\delta'(q, x, y) = \delta(q, x, y)$ pro všechna $q \in Q, x \in X, y \in Y$
      - $\delta'(q, \lambda, y) = \delta(q, \lambda, y)$ pro všechna $q \in Q, y \in Y$
      - $\delta'(q, \lambda, z_0') = \{(q_f, \lambda)\}$ pro všechna $q \in Q$
  - ▣ $w \in N(Z) \Leftrightarrow (q_0, w, z_0) \vdash_Z^* (q, \lambda, \lambda)$ pro $q \in Q \Leftrightarrow$
 $(q_0', w, z_0') \vdash_{Z_2} (q_0, w, z_0 z_0') \vdash_{Z_2}^* (q, \lambda, z_0') \vdash_{Z_2} (q_f, \lambda, \lambda)$
 $\Leftrightarrow w \in L(Z_2)$

Bezkontextová gramatika $\Rightarrow$ ZA (1)

- bezkontextová gramatika $G = (V_N, V_T, S, P)$
- ▣ sestrojíme zásobníkový automat Z, že $N(Z) = L(G)$

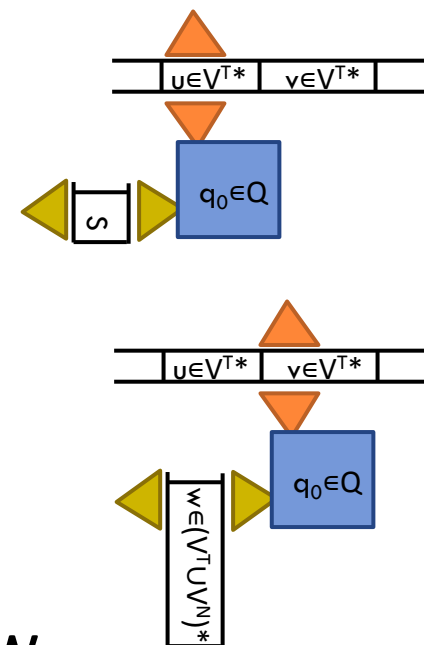
- myšlenka

- na zásobníku vytváříme levou derivaci
- jakmile zásobník začíná terminály, srovnáme zásobník s páskou
- využití nedeterminismu k uhádnutí derivace

- $Z = (\{q_0\}, V_T, V_N \cup V_T, \delta, q_0, S, \emptyset)$, kde

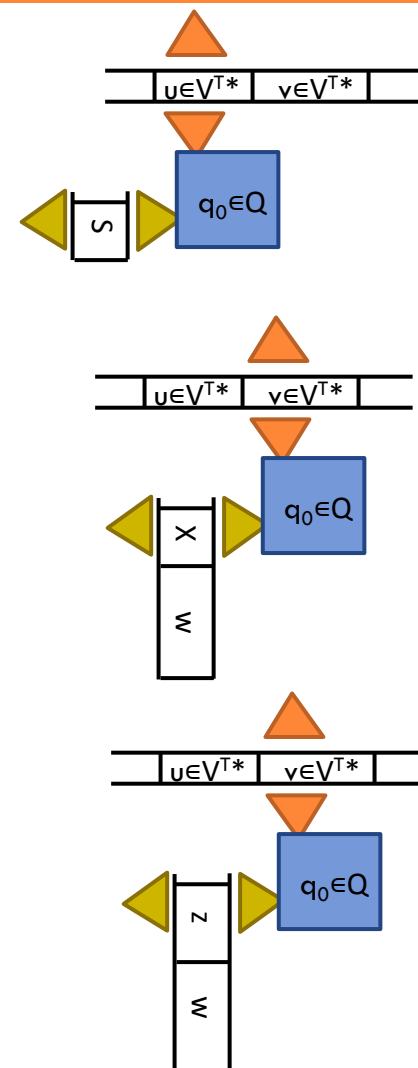
- $\delta(q_0, \lambda, X) = \{(q_0, w) \mid X \rightarrow w \in P\}$ pro všechna $X \in V_N$
  - vytváření levé derivace, pravidlo typu (i)
- $\delta(q_0, x, x) = \{(q_0, \lambda)\}$ pro všechna $x \in V_T$
  - srovnání zásobníku s páskou, pravidlo typu (ii)

- platí $(q_0, uv, S) \vdash_Z^* (q_0, v, w) \Leftrightarrow S \Rightarrow_G^{lm^*} uw$
pro libovolné $u, v \in V_T^*, w \in (V_T \cup V_N)^*$

Bezkontextová gramatika $\Rightarrow$ ZA (2)

- $(q_0, uv, S) \vdash_Z^* (q_0, v, w) \Leftrightarrow S \Rightarrow_G^{lm^*} uw$
  - ▣ indukcí podle počtu kroků výpočtu Z (pro $\Rightarrow$), resp. podle počtu kroků derivace (pro $\Leftarrow$)
  - ▣ ukážeme $\Rightarrow$ (pro $\Leftarrow$ je důkaz analogický)
    - 0 kroků
      - $w = S, u = \lambda, S \Rightarrow_G^{lm^*} S$ jistě platí
    - n+1 kroků
      - n+1 krok pravidlem typu (i)
        - $(q_0, uv, S) \vdash_Z^* (q_0, v, Xw) \vdash_Z (q_0, v, zw)$ pro $z \in (V_T \cup V_N)^*$
          - ▣ z indukčního předpokladu $S \Rightarrow_G^{lm^*} uXw$
          - ▣ $uXw \Rightarrow_G^{lm} uz w$ díky pravidlu $X \rightarrow z \in P$
      - n+1 krok pravidlem typu (ii)
        - $(q_0, uxv, S) \vdash_Z^* (q_0, xv, xw) \vdash_Z (q_0, v, w)$ pro $x \in V_T$
          - ▣ z indukčního předpokladu $S \Rightarrow_G^{lm^*} uxw$
- důsledek $N(Z) = L(G)$
  - ▣ $(q_0, w, S) \vdash_Z^* (q_0, \lambda, \lambda) \Leftrightarrow S \Rightarrow_G^{lm^*} w$

ZA $\Rightarrow$ Bezkontextová gramatika (1)

- zásobníkový automat $Z = (Q, X, Y, \delta, q_0, z_0, F)$
  - ▣ sestrojíme bezkontextovou gramatiku G , že $L(G) = N(Z)$
    - pokud $|Q|=1$, stačí předchozí konstrukce
    - pro $|Q|>1$ položíme $G = (\{S'\} \cup \{[q, y, r] \mid q, r \in Q \wedge y \in Y\}, X, S', P)$, kde
      - S' je nový neterminál
      - pravidla P obsahují
        - $S' \rightarrow [q_0, z_0, q]$ pro všechna $q \in Q$
        - $[q, y, r] \rightarrow x[q_1, y_1, q_2][q_2, y_2, q_3] \dots [q_n, y_n, r]$ pro každé $y_1, y_2, \dots, y_n \in Y, q, q_1, q_2, \dots, q_n, r \in Q, y \in Y$ a $x \in X \cup \{\lambda\}$ takové, že $(q_1, y_1 y_2 \dots y_n) \in \delta(q, x, y)$
        - speciálně $[q, y, r] \rightarrow x$, když $(r, \lambda) \in \delta(q, x, y)$
  - ▣ platí $(q, w, y) \vdash_Z^* (r, \lambda, \lambda) \Leftrightarrow [q, y, r] \Rightarrow_G^{lm^*} w$ pro libovolné $q, r \in Q, y \in Y$ a $w \in X^*$

ZA $\Rightarrow$ Bezkontextová gramatika (2)

□ $(q, w, y) \vdash_Z^* (r, \lambda, \lambda) \Rightarrow [q, y, r] \Rightarrow_G^{lm^*} w$

▣ indukci dle délky výpočtu

■ délka výpočtu 1

■ $(q, x, y) \vdash_Z (r, \lambda, \lambda)$ pro $x \in X \cup \{\lambda\}$, tedy $(r, \lambda) \in \delta(q, x, y)$

■ máme pravidlo $[q, y, r] \rightarrow x$

■ délka výpočtu $n+1$

■ $(q, xu_1u_2\dots u_k, y) \vdash_Z (q_1, u_1u_2\dots u_k, y_1y_2\dots y_k)$ pro $(q_1, y_1y_2\dots y_k) \in \delta(q, x, y)$

■ u_i je slovo, při kterém je zpracován symbol y_i pro $i=1,2,\dots,k$

■ $(q_i, u_i, y_i) \vdash_Z^* (q_{i+1}, \lambda, \lambda)$ pro jistá $q_i \in Q$ pro $i=1,2,\dots,k$ ($q_{k+1}=r$)

■ z indukčního předpokladu $[q_i, y_i, q_{i+1}] \Rightarrow_G^{lm^*} u_i$

■ k tomu první krok

■ $(q, y, r) \Rightarrow_G^{lm} x(q_1, y_1, q_2)(q_2, y_2, q_3)\dots(q_k, y_k, r)$

■ tedy celkem $(q, y, r) \Rightarrow_G^{lm^*} xu_1u_2\dots u_k$

ZA $\Rightarrow$ Bezkontextová gramatika (3)

- $(q, w, y) \vdash_Z^* (r, \lambda, \lambda) \Leftrightarrow [q, y, r] \Rightarrow_G^{lm^*} w$
  - ▣ indukci podle délky derivace
    - délka derivace 1
      - $[q, y, r] \Rightarrow_G^{lm} w$ jedině díky pravidlu $[q, y, r] \rightarrow w$, tedy $(r, \lambda) \in \delta(q, w, y)$
    - délka derivace $n+1$
      - nechť $[q, y, r] \rightarrow x[q_1, y_1, q_2][q_2, y_2, q_3] \dots [q_k, y_k, r]$ je první použité pravidlo
        - v ZA odpovídá $(q_1, y_1 y_2 \dots y_k) \in \delta(q, x, y)$
      - $w = x u_1 u_2 \dots u_k$ a $[q_i, y_i, q_{i+1}] \Rightarrow_G^{lm^*} u_i$ pro $i=1, 2, \dots, k$ ($q_{k+1}=r$)
      - z indukčního předpokladu $(q_i, u_i, y_i) \vdash_Z^* (q_{i+1}, \lambda, \lambda)$
      - celkem $(q, x u_1 u_2 \dots u_k, y) \vdash_Z (q_1, u_1 u_2 \dots u_k, y_1 y_2 \dots y_k) \vdash_Z^* (r, \lambda, \lambda)$
- důsledek **$L(G) = N(Z)$**
  - ▣ $(q_0, w, z_0) \vdash_Z^* (q, \lambda, \lambda) \Leftrightarrow S' \Rightarrow_G^{lm} [q_0, z_0, q] \Rightarrow_G^{lm^*} w$

Bezkontextové uzavěrové vlastnosti (1)

□ bezkontextové jazyky jsou uzavřené na konečná sjednocení

□ bezkontextové gramatiky $G_1=(V_N^1, V_T, S_1, P_1)$ a $G_2=(V_N^2, V_T, S_2, P_2)$, kde $V_N^1 \cap V_N^2 = \emptyset$

□ položme $G = (V_N^1 \cup V_N^2 \cup \{S'\}, V_T, S', P_1 \cup P_2 \cup \{S' \rightarrow S_1 | S_2\})$

■ S' je nový neterminál

□ platí $L(G) = L(G_1) \cup L(G_2)$

□ bezkontextové jazyky jsou uzavřené na konkatenaci

□ položme $G = (V_N^1 \cup V_N^2 \cup \{S'\}, V_T, S', P_1 \cup P_2 \cup \{S' \rightarrow S_1.S_2\})$

■ S' je nový neterminál

□ platí $L(G) = L(G_1).L(G_2)$

□ bezkontextové jazyky jsou uzavřené na iteraci

□ položme $G = (V_N^1 \cup \{S'\}, V_T, S', P_1 \cup \{S' \rightarrow \lambda | S'S_1\})$

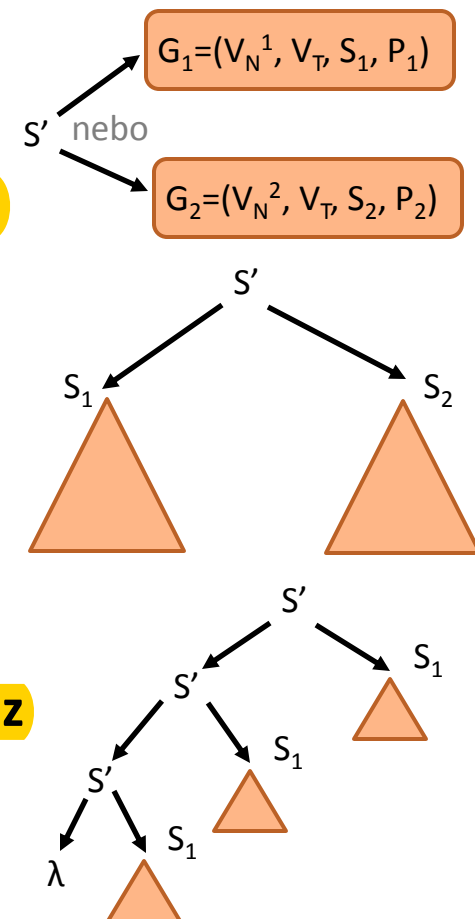
■ S' je nový neterminál

□ platí $L(G) = L(G_1)^*$

□ bezkontextové jazyky jsou uzavřené na zrcadlový obraz

□ položme $G = (V_N^1, V_T, S_1, \{X \rightarrow w^R | X \rightarrow w \in P_1\})$

□ platí $L(G) = L(G_1)^R$

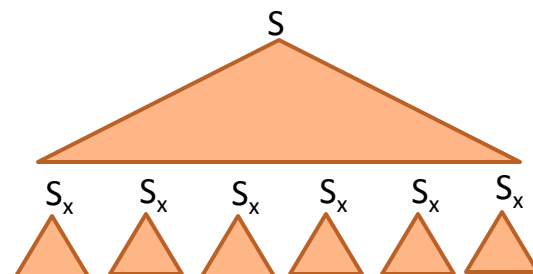
Bezkontextové uzávěrové vlastnosti (2)

□ bezkontextové jazyky jsou uzavřené na bezkontextovou substituci

- substituce $f: X \rightarrow 2^{Y^*}$ je bezkontextová substituce, jestliže $f(x)$ je bezkontextový jazyk pro každé $x \in X$
  - máme $G_x = (V_N^x, Y, S_x, P_x)$, že $f(x) = L(G_x)$ pro každé $x \in X$
    - V_N^x jsou po dvou disjunktní
- mějme bezkontextovou $G = (V_N, X, S, P)$, zajímá nás bezkontextovost $f(L(G))$
- položíme $G' = (V_N \cup \bigcup_{x \in X} V_N^x \cup X, Y, S, P \cup \bigcup_{x \in X} P^x \cup \{x \rightarrow S_x \mid x \in X\})$
  - platí $L(G') = f(L(G))$

□ bezkontextové jazyky nejsou uzavřené na konečné průniky

- $L_1 = \{a^i b^j c^j \mid i, j = 0, 1, 2, \dots\}$
  - $G_1 = (\{S, A, B\}, \{a, b, c\}, S, \{S \rightarrow \lambda \mid A \mid B \mid AB, A \rightarrow a \mid aA, B \rightarrow bc \mid bBc\}), L(G_1) = L_1$
- $L_2 = \{a^i b^j c^j \mid i, j = 0, 1, 2, \dots\}$
  - $G_2 = (\{S, A, B\}, \{a, b, c\}, S, \{S \rightarrow \lambda \mid A \mid B \mid AB, A \rightarrow ab \mid aAb, B \rightarrow c \mid Bc\}), L(G_2) = L_2$
- $L(G_1) \cap L(G_2) = \{a^i b^i c^i \mid i = 0, 1, 2, \dots\}$, který není bezkontextový

Bezkontextové uzávěrové vlastnosti (3)

□ bezkontextové jazyky **nejsou** uzavřené na **doplňky**

□ $L = \{a^i b^j c^i \mid i=0,1,2,\dots\}$, $-L = K_1 \cup K_2 \cup K_3 \cup K_4 \cup K_5 \cup K_6$, kde

■ $K_1 = \{\alpha b a \beta \mid \alpha, \beta \in \{a, b, c\}^*\}$

■ regulární

■ $K_2 = \{\alpha c b \beta \mid \alpha, \beta \in \{a, b, c\}^*\}$

■ regulární

■ $K_3 = \{\alpha c a \beta \mid \alpha, \beta \in \{a, b, c\}^*\}$

■ regulární

■ $K_4 = \{a^i b^j c^k \mid i,j,k=0,1,2,\dots \wedge i \neq j\}$

■ bezkontextový

■ $K_5 = \{a^i b^j c^k \mid i,j,k=0,1,2,\dots \wedge j \neq k\}$

■ Bezkontextový

■ $K_6 = \{a^i b^j c^k \mid i,j,k=0,1,2,\dots \wedge i \neq k\}$

■ bezkontextový

□ **$-L$ je bezkontextový**, ale jeho doplněk L nikoli

□ alternativně

□ $-(-L_1 \cup -L_2) = L_1 \cap L_2$

Bezkontextovost K_4

$G = (\{S,A,B,C,D\}, \{a,b,c\}, S, P)$, kde

$P = \{$

$S \rightarrow AC \mid BC$

$A \rightarrow aA \mid aD$

$B \rightarrow Bb \mid Db$

$C \rightarrow c \mid Cc \mid \lambda$

$D \rightarrow aDb \mid \lambda$

$\}$

$L(G) = K_4$

Speciální uzavěrové vlastnosti (1)

- bezkontextové jazyky jsou uzavřené na **průnik s regulárním jazykem**
  - ▣ **paralelně** simulujeme zásobníkový a konečný automat
    - R regulární jazyk, že $R = L(A)$ pro konečný automat $A = (Q_A, X, \delta_A, q_{A0}, F_A)$
    - L bezkontextový jazyk, že $L = L(Z)$ pro zásobníkový automat $Z = (Q_Z, X, Y, \delta_Z, q_{Z0}, z_0, F_Z)$
  - ▣ definujeme zásobníkový automat $Z' = (Q_A \times Q_Z, X, Y, \delta, [q_{A0}, q_{Z0}], z_0, F_A \times F_Z)$, kde
    - $\delta([p, q], x, y) \ni ([r, s], u)$, jestliže
      - $p=r$ a $(s, u) \in \delta_Z(q, x, y)$ pro $x = \lambda$
        - Z nečte pásku, pracuje na zásobníku, A nepracuje
      - $r = \delta_A(p, x)$ a $(s, u) \in \delta_Z(q, x, y)$ pro $x \neq \lambda$
        - Z a A současně zpracují symbol x
    - $L(Z') = L(A) \cap L(Z) = R \cap L$

Speciální uzávěrové vlastnosti (2)

- bezkontextové jazyky jsou uzavřené na **kvocienty s regulárním jazykem**
  - ▣ paralelně simulujeme konečný a zásobníkový automat, jakmile se KA dostane do přijímajícího stavu, ZA začne zpracovávat vstup
    - R regulární jazyk, že $R = L(A)$ pro konečný automat $A = (Q_A, X, \delta_A, q_{A0}, F_A)$
    - L bezkontextový jazyk, že $L = L(Z)$ pro zásobníkový automat $Z = (Q_Z, X, Y, \delta_Z, q_{Z0}, z_0, F_Z)$
  - ▣ připomenutí
    - $R \setminus L = \{ v \mid (\exists u \in R) uv \in L \}$
    - $L / R = \{ u \mid (\exists v \in R) uv \in L \}$
  - ▣ definujeme zásobníkový automat $Z' = (Q_A \times Q_Z \cup Q_Z, X, Y, \delta, [q_{A0}, q_{Z0}], z_0, F_Z)$, kde
    - $$\delta([p, q], \lambda, y) = \begin{aligned} &\{([r, s], u) \mid (\exists x \in X)(r = \delta_A(p, x) \wedge (s, u) \in \delta_Z(q, x, y))\} && \cup \\ &\{([p, s], u) \mid (s, u) \in \delta_Z(q, \lambda, y)\} && \cup \\ &\{(q, y) \mid p \in F_A\} \end{aligned}$$
    - $\delta(q, x, y) = \delta_Z(q, x, y)$ pro $x \in X \cup \{\lambda\}$, $q \in Q_Z$
  - ▣ $L(Z') = L(A) \setminus L(Z) = R \setminus L$